

Draga Gajić¹

Socijalna inkluzija u kontekstu srednjih stručnih i tehničkih škola

Prikaz priručnika: Lejla Kafedžić. 2022. *Socijalna inkluzija u kontekstu srednjih stručnih i tehničkih škola*. Sarajevo: GIZ, 62 str.

Priručnik „Socijalna inkluzija u kontekstu srednjih stručnih i tehničkih škola” autorice Lejle Kafedžić objavljen je krajem 2022. godine u okviru projekta „Stručno obrazovanje u Bosni i Hercegovini” koji implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH u ime vlada Švicarske i Savezne Republike Njemačke. Priručnik je namijenjen nastavnom kadru srednjih stručnih i tehničkih škola u Bosni i Hercegovini, te je zamišljen kao „kutija praktičnih alata” za rad u učionici. Pored niza korisnih smjernica, priručnik nudi sistematičan teorijski okvir koji će ne samo nastavnom kadru kojem je primarno namijenjen, nego i svim čitaocima i čitateljicama približiti kompleksnost i važnost socijalne inkluzije, kao i njenu diferencijaciju od inkluzije.

Priručnik je nastao na osnovu inputa polaznika i polaznica treninga iz oblasti socijalne inkluzije, tj. nastavnog kadra srednjih stručnih i tehničkih škola iz Kantona Sarajevo, Bosansko-podrinjskog kantona Goražde i Zeničko-dobojskog kantona, sa ciljem da se kreira edukativni materijal koji će ne samo za njih nego i za njihove kolege i kolegice širom Bosne i Hercegovine imati upotrebnu vrijednost. Tokom višednevnih treninga autorica je zajedno sa preko 30 predstavnika i predstavnica srednjih stručnih i tehničkih škola, kao i sa predstavnicama Pedagoškog zavoda ZDK i Pedagoškog zavoda BPK Goražde razmjenjivala iskustva, otvoreno razgovarala o različitim, kako pozitivnim, tako i negativnim aspektima socijalne inkluzije, na osnovu čega je nastao koncept priručnika. Povratne informacije ciljne grupe prilikom koncipiranja sadržaja priručnika bile su od esencijalne važnosti, jer kreiranje materijala koji je namijenjen

---

¹ Studentkinja doktorskih studija u polju društveno-humanističkih nauka (Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu); e-mail: dashagajic@gmail.com

odraslima, i to edukatorima i edukatoricama, nastavnicima i nastavnicama, tj. osobama koje su navikle da budu u ulozi onih koji prenose znanje, nosi sa sobom veliku odgovornosti i poseban izazov.

Priručnik se sastoji od predgovora, tri tematske cjeline, zaključnih smjernica i literature. U *Predgovoru* autorica navodi da će kvalitetno upravljanje odjeljenjem doprinijeti unapređenju inkluzivnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama, naročito u srednjim stručnim i tehničkim školama. Iz samog *Predgovora* stiče se dojam da su kvalitetno upravljanje odjeljenjem kao i koncept umrežavanja ili multisektorske saradnje između relevantnih institucija kada je u pitanju socijalna inkluzija i srednje stručno obrazovanje neke od najvažnijih tema koje su predstavljene u priručniku.

U tematskoj cjelini pod nazivom *Osnove inkluzivnosti u srednjem stručnom obrazovanju* sistematično je prikazan teorijski osvrt na koncept inkluzivnosti i inkluzivne škole, kako u opštem smislu, tako i u kontekstu srednjeg stručnog obrazovanja. U poglavlju je jasno definisana i izvršena diferencijacija inkluzije i socijalne inkluzije. Takođe, u ovom dijelu priručnika autorica je posvetila pažnju temi upravljanja odjeljenjem kao okvirom za podučavanje i učenje, stilovima vođenja u odjeljenju i pedagoškom djelovanju, kao i izgrađivanju odnosa. Važno je istaći da se autorica u prvom dijelu priručnika bavila kompleksnostima i „ukrštanjima” karakteristika adolescencije kao samog po sebi izazovnog životnog doba i osobina koje imaju pripadnici i pripadnice generacije Z, tj. današnji srednjoškolci i srednjoškolke koji su rođeni u digitalnom svijetu i kojima je digitalizacija, virtualni svijet i komuniciranje putem društvenih mreža jedina stvarnost i svakodnevnica koju poznaju. Značaj digitalnog, onlajn ili e-učenja, kao i njegove prednosti i mane uočili smo za vrijeme pandemije, ali je važno da i dalje razmišljamo o tome kako digitalno učenje može unaprijediti standardni transfer znanja, te kako da digitalno učenje učinimo inkluzivnim. Prvi dio priručnika daje sistematičan i strukturisan teorijski okvir i bazu za naredne cjeline koje su usmjerene na predstavljanje konkretnih alata, strategija i smjernica za rad sa učenicima i učenicama.

U poglavlju pod nazivom *Stvaranje okruženja poticajnog za podučavanje i učenje u srednjoj stručnoj i tehničkoj školi* priručnik je usmjeren da motivise nastavni kadar da razmišlja o poveznici (socijalne) inkluzije i srednjeg stručnog obrazovanja, odnosno da razmišlja o tome kako srednje stručno obrazovanje

(prvenstveno praktičnu nastavu) učiniti dostupnim, pristupačnim i poticajnim za sve učenike i učenice. Ujedno, u drugom poglavlju fokus je stavljen na univerzalni dizajn za učenje, njegovu nužnost, osnovne karakteristike, ali i prikaz tehnika koje mogu unaprijediti nastavno-obrazovni proces i transfer znanja. Takođe, tematski se dalje razrađuju odgojno-obrazovni ishodi, kao i tehnike i strategije za osiguravanje informaciono-komunikacione pristupačnosti sadržaja. Jedan od najznačajnijih dijelova priručnika (gledano sa aspekta praktičara i praktičarki, odnosno nastavnog kadra srednjih stručnih i tehničkih škola) jeste dio o kreiranju prilagođenog programa u kojem su date veoma koncizne, konkretne i korisne smjernice za uspješno kreiranje prilagođenog programa za učenike i učenice.

U poglavlju pod nazivom *Kreiranje mreže podrške s ciljem unapređenja inkluzivnosti u srednjem stručnom obrazovanju* autorica se bavi prikazom načina kako ostvariti partnerstvo škole sa roditeljima i poslodavcima, odnosno kako kreirati mreže podrške različitih aktera i akterica s ciljem unapređenja inkluzivnosti u srednjem stručnom obrazovanju. Dio sa primjerima vezanim za partnerstvo između škola i poslodavaca posebno će biti od značaja nastavnom kadru, ali i menadžmentu srednjih stručnih i tehničkih škola u Bosni i Hercegovini, kao i poslodavcima. Srednje stručno obrazovanje, kao vid obrazovanja koje se odnosi na usvajanje znanja na dva mjesta učenja, tj. u školi i kod poslodavca, samo je po sebi višeslojno i multidimenzionalno, te uvođenje tema poput pristupačnosti, inkluzije i ravnopravnosti u kontekst dualno organizovanog obrazovanja često dovodi do dodatnih izazova za pedagoške zavode, nastavni kadar, menadžment škola, učenike i učenice, roditelje, ali i poslodavce. Kako bi svi uključeni u proces uspostavljanja adekvatnog, ravnopravnog i pristupačnog dualno organizovanog obrazovanja spremno odgovorili na sve potencijalne izazove socijalne inkluzije, potrebni su edukativni materijali poput ovog priručnika. Takođe, potrebno je i kontinuirano promovisanje značaja multisektorske saradnje kada je u pitanju srednje stručno obrazovanje i socijalna inkluzija, što je i učinjeno u ovom priručniku. Značaj priručnika je i u tome što podstiče čitaoca ili čitateljku da dođe do zaključka da je srednje stručno obrazovanje neodvojivo od socijalne inkluzije, odnosno da je socijalna inkluzija neodvojiva od srednjeg stručnog obrazovanja.

U priručniku se autorica na adekvatan način obraća primarnoj ciljnoj grupi (nastavnicima i nastavnicama srednjih stručnih i tehničkih škola u Bosni i Hercegovini), uvažavajući njihove profesije i zvanja, ali istovremeno ih motivišući

da razmišljaju izvan okvira, usvajaju nova znanja i vještine, te da se odluče za put cjeloživotnog učenja. Ideja ili poruka na kojoj je koncipiran ovaj priručnik jeste da je kontinuirano neformalno učenje, stručno usavršavanje i razvoj kompetencija nastavnog kadra primaran faktor i preduslov za njihov uspješan odgojno-obrazovni rad u skladu sa osnovnim konceptima socijalne inkluzije, a samim tim i za kvalitetan obrazovni sistem. Nastavni kadar koji tokom cijelog radnog vijeka usvaja nova znanja ohrabriće i svoje učenike i učenice na cjeloživotno učenje, kako bi nakon završetka školovanja spremno odgovorili na sve zahtjeve i izazove tržišta rada, kao i digitalnog doba u kojem živimo.

Priručnik „Socijalna inkluzija u kontekstu srednjih stručnih i tehničkih škola” je značajan kako sadržajno, tako i metodički, te je nesumnjivo da će u velikoj mjeri osnažiti, ohrabriti i motivisati nastavni kadar srednjih stručnih i tehničkih škola u Bosni i Hercegovini koji se susreće sa brojnim i svakodnevnim izazovima u radu kako u učionici, tako i u kabinetu praktične nastave. Praktični značaj priručnika ogleda se i u tome što je teorija stavljena u funkciju praktičnih zadataka koje nastavnice i nastavnici mogu samostalno primijeniti u svom radu i na taj način dati vlastiti doprinos unapređenju nastavno-obrazovnog procesa i cjelokupnog obrazovnog sistema.